

Emlékezés Kováts Gyulára (1849-1935), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Gyula Kováts (1849-1935), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Keveházi Kováts Gyula, a jeles jogtudós, egyházjogász a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1849. január 28-án született Pesten. 1935. szeptember 30-án hunyt el Budapesten. Kováts Gyulát, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává 1884-ben, rendes tagjává pedig 1920-ban választotta. Az MTA levelező tagjává történő választását követően székfoglaló előadását „Szilágyi (Sylvanus) Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben” címmel 1885. március 9-én tartotta. Az MTA rendes tagjává való választását követően – három évvel a választás után – „Pázmány Péter egyetemének alapításáról és fejlődéséről főleg vagyoni jogi tekintetben” címmel 1923. december 17-én tartotta. Ez a székfoglaló előadás azonban nem jelent meg nyomtatásban.

A keveházi nemesi előnevet Kováts Gyula 1903-ban vette fel. Ezt követően munkáit Keveházi Kováts Gyula illetve K. Kováts Gyula néven is publikálta.

Kováts Gyula középiskolai tanulmányait a pesti Egyetemi Katolikus Gimnáziumban végezte. 1867 és 1871 között jogi tanulmányokat folytatott a Pest Egyetemen, ahol 1872-ben szerezte meg jogtudományi doktori oklevelét. 1872–1873-ban a pesti királyi törvényszéken volt aljegyző, majd a budapesti királyi ítélőtáblán dolgozott fogalmazóként. 1873-ban ügyvédi vizsgát tett Budapesten. Ezt követően saját ügyvédi irodájában folytatott magánpraxist. 1883-ban a budapesti királyi ítélőtáblára nevezték ki pót bírónak. Ugyanezen a magas, igen tekintélyes bírói fórumon 1887-től rendes bíróként ítélkezett.

Kováts Gyula 1882-ben habilitált, azaz szerzett magántanári képesítést egyházjogból a Budapesti Tudományegyetemen. Magántanárként Konek Sándor tanszéki utóda, Antal Gyula (1842-1907) mellett tartotta egyházjogi előadásait. Kováts Gyulát 1888-ban az egyházjog nyilvános rendes tanárává nevezték ki. Antal Gyula halálát követően Kováts Gyula tartotta az egyházjogi főkollégium előadásait. Itt utalunk arra, hogy szoros munkatársi kapcsolatban volt Notter Antallal (1871-1948), aki az egyházjog mellett római jogot is oktatott. Megjegyzendő, hogy Notter Antal jóval később, 1912-ben lett a budapesti tudományegyetem nyilvános rendes tanára.

Kováts Gyula jelentős érdeme volt nézetünk szerint az, hogy több magántanárt is bevont az egyházjog oktatásába. A magántanárok kurzusokat tartottak magántanári értekezésük témaköréből, miáltal az érdeklődő hallgatók lehetőséget kaptak egy-egy témában alaposabb ismeretek megszerzésére.

Említést érdemel, hogy Kováts Gyula 1895–1896-ban és 1911–1912-ben a budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi kara dékáni, 1913–1914-ben pedig az egyetem rektori tisztét is betöltötte.

Kováts Gyulát 1919. március végén, a Tanácsköztársaság kikiáltását néhány nappal követően politikai okokból nyugdíjazták. Reaktiválására nem sokkal a Tanácsköztársaság bukása után, 1919 szeptemberében került sor. Az egyházjogi tanszéken 1928-ban bekövetkezett, korára tekintettel történő nyugdíjazásáig folytatta az oktatótevékenységet.

Kováts Gyula tudományos kutatásai az egyházjog és a nem kodifikált magyar polgári jog (magánjog) intézményeivel kapcsolatosak. A birtokelméletekkel foglalkozó korai munkájában a birtokvédelem történetét tekinti át a római jogban és a kánonjogban. Különösen jelentős az 1883-ban publikált „A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, tekintettel törvényhozásunk feladatára: Közönséges egyházi és hazai kútfők nyomán” című műve, melyben behatóan vizsgálja az egyházi hatáskörbe tartozó házasság (matrimonium) intézményének fejlődését, különös tekintettel a hazai (ius patrium) szokásjogra (ius consuetudinarium, consuetudines). Kutatásaiban kiemelt figyelemmel van a házastársak természetben (in natura) fizetendő egyházi adója, a párbér intézményére. Szinte valamennyi munkájában módszertani vonatkozásban a történeti szemlélet (historische Betrachtungsweise) tekinthető irányadónak.

Történeti szemléletéből adódóan ellenezte, hogy a polgári házasságot (Zivilehe) tegyék a házassági jog kötelező alapjává (1894. évi XXXI. tv.). Történeti kutatásai kiterjedtek az öröklés jogi természetének és múltjának feltárására is, s síkra szállt az ősiségig (aviticitas) visszavezethető, az örökhatyó szüleivel és szülői leszármazóival (azaz testvéreivel) szemben a házastársnak kedvező ági öröklés (paterna paternis, materna maternis) fenntartása ellen. Ezekben a kérdésekben nagy figyelemmel kísért jogértelmezési vitát folytatott két pályatársával, Timon Ákossal (1850-1925) és báró Roszner (Rostner vagy Rosner) Ervinnel (1852-1928), a „Régi magyar házassági jog” című, első kiadásban 1887-ben megjelent munka szerzőjével, aki később, 1915 és 1917 között gróf Tisza István kormányában a király személye körüli miniszter tisztét is betöltötte. Érdemes utalni arra, hogy Roszner Ervin Kováts Gyula erős kritikájára „Néhány szó „Régi magyar házassági jog” című munkám védelméül” (Budapest, 1888.) című munkájában válaszolt. Timon Ákossal való polémiája a párbér jogi természetével volt kapcsolatos.

Kováts Gyula nem tett közzé nyomtatásban az egyházjoggal foglalkozó tankönyvet. A rendelkezésre álló adatok szerint azonban szerzője volt egy terjedelmes, félezer oldalas, az egyházjog forrásait (fontes) és történetét bemutató jegyzetnek (scriptum, Skript), melyet hallgatóinak a vizsgára való felkészülése céljából írt.

A jog több részterületével is foglalkozott. A polgári jog területén a házasság felbontása, az elbirtoklás (usucapio), a végrehajtási eljárás és a szerzői jog egyes kérdései köréből publikált. A büntetőjog térszínén a törvényi tényállás és a bizonyítás kérdései foglalkoztatták. Kováts Gyula különös figyelmet fordított az ügyvédi szakvizsga szerkezeti átalakításának, egyfajta „modernizálásának” korában sok polémia tárgyát képező kérdésére is.

Magyarországon az 1892. évi parlamenti választásokban döntő szerepet játszott a felekezeti kérdés, az egyházpolitikai polémia. Az új képviselőházban az egyházpolitikai kérdések előtérbe kerültek és komoly belpolitikai válsághoz vezettek. 1892 őszén a Szapáry-kormány az állami anyakönyvezés általános bevezetéséről szóló törvény és a házassági jog új, egységes szabályozását rendező törvény betervezéséről fogadott el határozatot. Az 1892. november 17-én Wekerle Sándor vezetésével megalakult kormány elhatározta a kötelező polgári házasság törvényerőre emelését. A Wekerle-kormány a képviselőház elé terjesztette a zsidó vallás recepciójáról, az állami anyakönyvekről, a vallás szabad gyakorlatáról és a házassági jogról szóló egyházpolitikai javaslatokat. A kötelező polgári házasságról szóló törvényt a képviselőház 1894. április 12-én nagy többséggel elfogadta. A főrendiház azonban 1894. május 10-én elutasította a javaslatot, ami újabb belpolitikai válsághoz vezetett. A második Wekerle-kormány megalakulását követően a főrendiház 1894. június 21-én, igaz, csekély többséggel, megszavazta a kötelező polgári házasság bevezetéséről szóló törvényjavaslatot.

Utalnunk kell arra, hogy ezzel még nem zárult le a törvényhozás szerepe, mivel néhány egyházpolitikai törvény előkészítése és elfogadása a következő, Bánffy Dezső vezette kormányra maradt.

Kováts Gyula javaslat dolgozott ki a helyzet jogi megoldására. Erre tekintettel szakértőnek kérték fel az 1894–1895-ben elfogadott, állam és egyház szétválasztásáról szóló egyházpolitikai törvények előkészítését célzó munkálatokban. Megállapíthatjuk, hogy szakértőként az egyházi autonómia megőrzése, a korábbi helyzet konzerválása mellett kötelezte el magát.

A későbbi években, 1899-től királyi tanácsosi cím birtokában részt vett a magyar polgári (magánjogi) törvénykönyv – mindvégig tervezetben maradt – előkészítő munkálataiban és több vallásügyet rendező törvény illetve tervezet kidolgozásában. Kováts Gyula ellenezte a Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja, aki több, mint nyolc éven át, 1895 és 1903 között – Bánffy Dezső és Széll Kálmán kormányában – volt ennek a tárcának a birtokosa, kezdeményezése alapján a XIX. és a XX. század fordulóján megvalósítani szándékozott oktatási reformokat.

A reformok opponálásában Kováts Gyula konzervatív szemlélete játszott döntő szerepet. A budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi karán a kar autonómiájának megőrzése és a reformtervezetek elutasítása érdekében alakult mozgalom élére állt.

Könyvei, nagyobb terjedelmű munkái mellett tudományos cikkei a Jogtudományi Közlöny és a Magyar Igazságügy folyóiratokban jelentek meg. Kováts Gyula több munkáját publikálta német nyelven a Pester Lloydban és magyarul a Nemzetben.

Kováts Gyula munkái (az alábbi felsorolás nem teljes) a következők:

A birtok-elméletekről. Jogtudományi Közlöny 1871. (separatum); Az írói és művészi tulajdonjog. Budapest, 1879.; Törvénytervezet a polgári házasságról. Budapest, 1881.; A keresztény–zsidó házasságról szóló törvényjavaslat. Budapest, 1881.; Felelet Sztéhlo Kornél úr kritikájára. Budapest, 1883.; A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint, tekintettel törvényhozásunk feladatára: Közönséges egyházi és hazai kútfők nyomán. Budapest, 1883.; Szilágyi (Sylvanus) Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Értekezések a társadalom-tudományok köréből, 7. kötet, Akadémiai Értesítő 1885. (Akadémiai székfoglaló); A párbér jogi természete. Budapest, 1886. (ez a munka ugyanebben az évben második, bővített kiadásban is megjelent); Felelet báró Roszner Ervin »Régi magyar házassági jog« című munkájára. Budapest, 1887.; Az utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat. Budapest, 1894.; A jogi vizsgák reformja. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1902.; Hajnik Imre r. tag emlékezete. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1916.

Felhasznált irodalom

Eckhart Ferenc: A jog- és államtudományi kar története. Budapest, 1936.; Szladits Károly: Keveházi Kováts Gyula r. tag emlékezete. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1944; Erdő Péter: Der Stand der kanonistischen Forschung in Ungarn. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Kanonistische Abteilung) 451-463. old.; Erdő Péter: Huszadik századi magyar egyházjogászok az európai kölcsönhatások összefüggésében. In: Magyarok kelet és nyugat metszsvonalán. A nemzetközi történész konferencia előadásai. Esztergom,

1994. április 13-15. (Red. Beke Margit és Bárdos István) Esztergom, 1995. 365-378. old.;
Vigh Annamária: A kánonjog oktatása a budapesti egyetemen a XIX. század végétől a XX.
század közepéig. Jogtörténeti Szemle 2005 különszám 8-11. old. és Hamza Gábor: Áttekintés
a kánonjog (*ius canonicum*) kialakulásáról és fejlődéséről. [Visión de conjunto sobre el origen
y el desarrollo del Derecho canónico (*ius canonicum*)]. Revista Crítica de Derecho Canónico
Pluriconfesional 1 (2014) 155-168. <http://www.eumed.net/rev/rcdcp/index.htm>

Hamza Gábor

egyetemi tanár, az MTA rendes tagja

Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)

Állam- és Jogtudományi Kar

e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu